

Hvordan bør vi måle forskningskvalitet?

Av Torkel Brekke, Adrian Netteland og Helene Sommerset Busengdal, Civita

Innledning

Vi er midt i en revolusjon i det globale vitenskapelige systemet hvor norsk forskning inngår. Endringene er drevet frem av ny teknologi, som vil endre mange sider ved forskningsprosessene. Hvordan forskningskvalitet vurderes, varierer mellom disipliner, men litt forenklet kan vi si at hvert fagfelt har et knippe med etablerte tidsskrifter og forlag som nyter spesielt høy prestisje. Dette henger sammen med det såkalte tellekantsystemet, som går ut på at det å publisere i et topptidsskrift gir flere poeng, enn å publisere i et mindre prestisjetungt tidsskrift. Alle fag har sine topptidsskrifter og artikler publisert i slike kanaler, fungerer som en slags kapital i vurdering av forskning, samt når det gjelder ansettelse og opprykk innen academia. Den tradisjonelle tilnærmingen til vurdering av forskning tar utgangspunkt i dette. På den andre siden er det i ferd med å vokse frem et krav om at forskere skal publisere i tidsskrifter og hos forlag som gjør tekstene deres åpent tilgjengelige, såkalt open access. Dette kravet har kommet i form av Plan S. Plan S er et initiativ som ble startet i 2018 og som har støtte fra en koalisjon av forskningsfinansierer i en rekke land, blant annet Norges forskningsråd. Finansiererne som inngår i Plan S krever at forskning som mottar støtte skal publisere resultatene av forskningen åpent fra 2021.

På bakgrunn av dette har Civita våren 2019 foretatt en mindre undersøkelse som omhandler norske topplederes og mellomlederes holdning til vurdering av forskning ved ansettelses- og opprykksprosesser. Toppledere vil i denne sammenheng forstås som rektorer ved universiteter

og høyskoler, mens mellomledere er instituttledere ved ulike institutter. Resultatene fra denne undersøkelsen viser at det ved en del norske institusjoner utøves tvilsomt lederskap i måten forskning vurderes på. Dette har konsekvenser for arbeidsforholdene til den individuelle forsker og det har effekter på overgangen til open access i Norge. Dette er et forskningspolitisk problem som må tas på alvor.

Hvordan vurderes forskningskvalitet i Norge?

I Norge vurderer vi forskningskvalitet på to måter. Det ene målingsregimet er kvalitativt, det andre er kvantitativt. Med jevne mellomrom vurderes fagområder i norsk forskning ved at all (eller veldig mye) forskning leses av utenlandske fagfeller, som skriver rapporter om kvalitet og muligheter for forbedring. Den kvantitative målingen av forskningskvalitet i Norge er langt mer institusjonalisert og har tre elementer. For det første har vi en nasjonal database (CRISTIN) med all publisert forskningslitteratur av norske forskere, for det andre har vi en publiseringsindikator (det såkalte tellekantsystemet), som gir poeng etter hvor man publiserer, og for det tredje har man en finansieringsmodell som omfordeler en liten andel av de årlige midlene til institusjonene etter hvor godt de gjør det i indikatoren, altså en resultatbasert omfordeling (RBO). Denne kvantitative delen er altså knyttet til finansiering av forskning, selv om de omfordelte midlene er små. Samtidig har man valgt å ikke knytte de store, kvalitative vurderingene til penger, men i stedet bruke dem som innspill i strategisk styring av forskning.

Det neste spørsmålet blir da om vi gjennomfører målingen av forskningskvalitet på en god måte i Norge? De siste årene har ledende forskningsmiljøer uttrykt bekymring for hvordan ulike kvantitative indikatorer brukes for å vurdere forskningskvalitet. Hovedbudskapet er at det er viktig at de som leder forskningsinstitusjonene, er mer bevisste på hvordan måling brukes hos dem, og at det utarbeides klare retningslinjer for hvordan kvantitative mål på forskningskvalitet kan og ikke kan brukes. De som vurderer forskningskvalitet ved ansettelser, forfremming og opprykk, må være spesielt påpasselige med å ha tydelige og eksplisitte kriterier i sitt arbeid og bare bruke kvantitative mål på forskningskvalitet der man kan forklare hvorfor dette er relevant i den aktuelle sammenhengen. Kvantitative mål trenger altså ikke å utelukkes så lenge en dyp vurdering av innhold er det sentrale i vurderingen.

Den norske publiseringsindikatoren

Norsk senter for forskningsdata (NSD) har en nettside med informasjon om den norske publiseringsindikatoren. (Se <https://npi.nsd.no>). Sidene forklarer blant annet at indikatoren ikke skal brukes som beslutningsgrunnlag for f.eks. ressursfordeling på individnivå eller i ansettelsesprosesser. Mange har hevdet at publiseringsindikatoren strider imot Plan S og arbeidet for åpen publisering. Grunnen er at det er økonomiske insentiver for institusjonene til å publisere forskning på det høyeste nivået – altså nivå 2 – samtidig som det er ganske få av kanalene på nivå 2 som er åpne. Derfor sendte Kunnskapsdepartementet våren 2019 på høring et forslag til mulig endring av publiseringsindikatoren for å få den til å virke bedre sammen med ambisjonene i Plan S. Her tegnet man opp tre mulige alternativer. Det første alternativet var en videreføring av publiserings-

indikatoren i samme form som før, og det var dette alternative departementet offentliggjorde som sitt valg i statsbudsjettet 07.10.2019. Det er verdt å merke seg at flere av høringssvarene ba om et fjerde alternativ i tillegg til de tre som ble presentert av departementet. Dette fjerde alternativet besto i en nedleggelse av systemet med nivåinndeling, og dette alternativet ble foreslått blant annet av UiA, OsloMet og UiT Norges Arktiske Universitet. Det er ved UiT at det mest seriøse arbeidet med åpen publisering er gjort i Norge i løpet av de seneste årene. Departementets valg går dermed imot anbefalingene til de som ønsker en ambisiøs politikk for åpen forskning, og den kan få som konsekvens at forskere fortsatt vil stå i skvis mellom å publisere åpent og å publisere på nivå 2.

En av de mest interessante vitenskapelige artiklene som er skrevet om vurdering av forskningskvalitet i Norge, kom ut i 2015 og undersøkte hvordan vårt nasjonale system former styringen av forskning lokalt på institutter og avdelinger (Aagaard 2015). Vårt system med publiseringsindikator og resultatbasert omfordeling skulle bare brukes på institusjonsnivå, og siden det er ganske små beløp som faktisk omfordeles mellom institusjoner, forventet man at systemet ikke skulle ha virkning på hvordan forskning styres på lokalt nivå. Men innføringen av et kvantitativt målingsregime fikk ikke-intenderte og uforutsette konsekvenser. Det nasjonale systemet for vurdering av forskningskvalitet endret den virkeligheten mange forskere møter på jobben til daglig når de f.eks. skal vurderes for lønnsforhøyelser, opprykk, forskningsfri eller andre goder.

Aagaard bygget sin artikkel på én survey av forskere, én blant ledere, og på intervjuer. Over 88,5% av instituttlederne i Aagaards data svarer at de bruker publiseringsindikatoren veldig mye eller noe for å følge med på eller overvåke (engelsk: *monitor*) forskningen ved sin enhet (2015:731). En nesten like stor andel av lederne ser det som et viktig mål å øke sin enhets produksjon av publiseringspoeng, så allerede her ser vi at det norske systemet brukes på andre måter enn det var laget for. Men virkelig skremmende blir det når Aagaards funn viser hvordan publiseringsindikatoren brukes for å avgjøre individuelle forskeres karrierer. Snaut 40% av instituttlederne sier at de bruker publikasjonspoeng som utgangspunkt for samtale med forskere om lønn, et bruksområde som åpenbart er et grovt misbruk av indikatoren. Og når instituttlederne blir spurt om de bruker publiseringsindikatoren ved ansettelse av nye forskere, sier 39,3% at de enten er sterkt enig eller enig.

Målet for vår undersøkelse ble derfor å undersøke om instituttledere bruker kvantitative mål på forskningskvalitet på en uansvarlig måte, spesielt innen humaniora og samfunnsvitenskap, slik Aagaard fant. Vi snakket med totalt 31 ledere i sektoren.

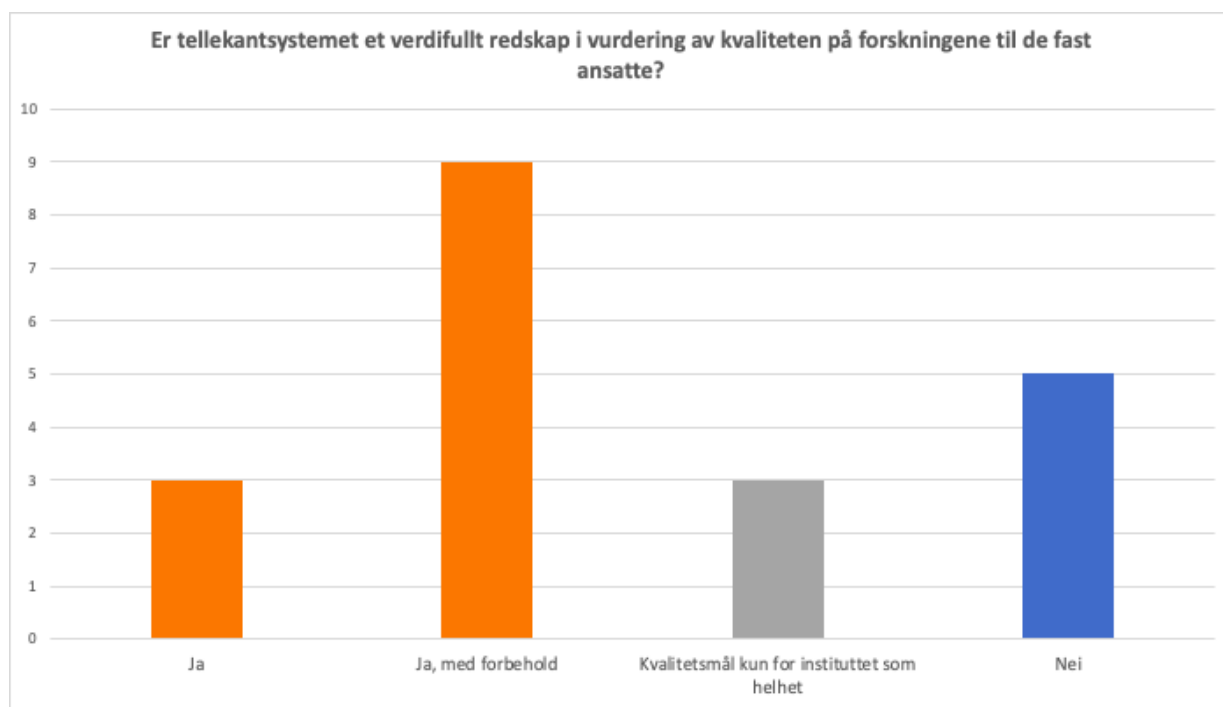
Hva mener norske ledere?

Vi henvendte oss til 18 rektorer ved norske høyskoler og universiteter, og 11 ble med i studien. Vi var først og fremst ute etter å forstå hvordan topplederne tenkte om vurdering av forskning ved ansettelses- og opprykksprosesser ved egen institusjon. Kort oppsummert kan vi si at alle mente at ansettelses- og opprykksprosesser i Norge trenger en reform. Vårt spinkle datamateriale viser også at det finnes en ganske god bevissthet blant topplederne om at gamle og etablerte

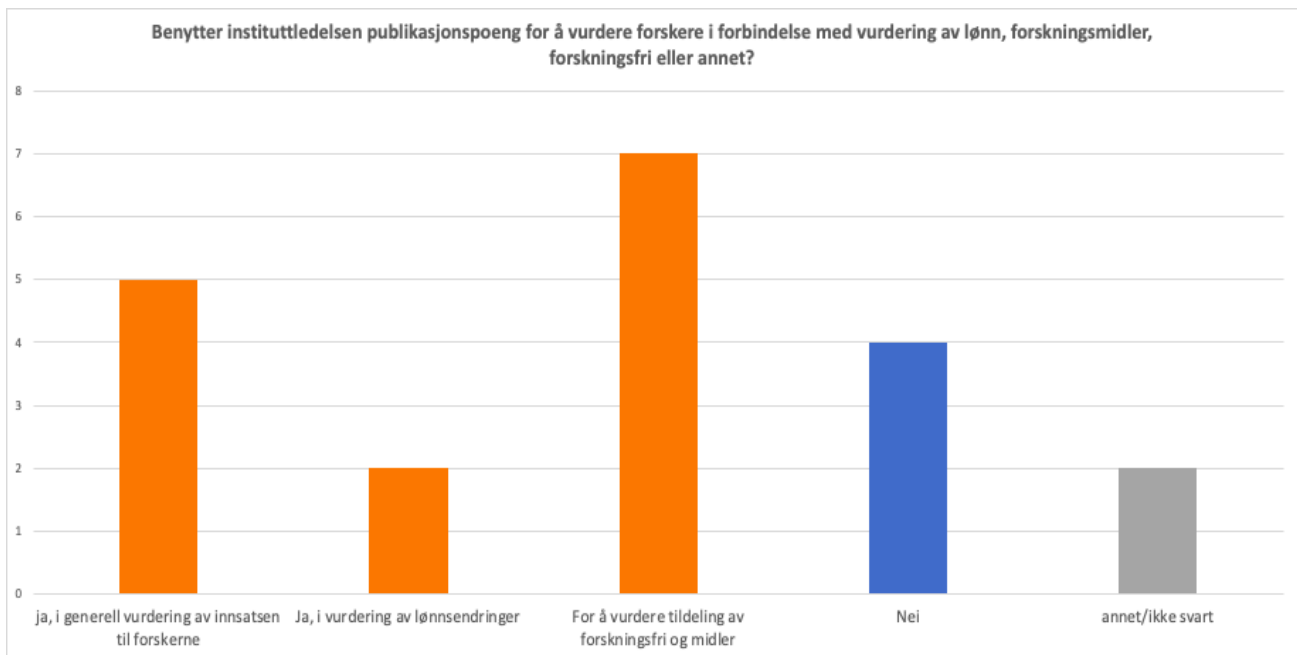
praksiser må byttes ut med noe som er tilpasset den vitenskapelige revolusjonen vi er inne i. Men det er ikke akademiske toppledere som tar de daglige avgjørelsene om hvem som skal ansettes og hvem som skal forfremmes.

Derfor gjorde vi 20 intervjuer med instituttledere fra norske universiteter og høyskoler, hvorav 17 tilhørte samfunnsvitenskapelige og humanistiske fakulteter. Mellomlederne var fra BI, NTNU, OsloMet, UiA, UiB, UiO, UiS og UiT. Alle respondentene fortalte at de bruker sakkyndige komitéer i vurderingen av kvaliteten på forskningen til søkere. Denne består av eksterne og interne forskere. Komitéen får tilsendt CV, søknad og liste over publikasjoner. Komitéen presenterer så en liste med kompetente søkere til instituttledelsen, og den kan være rangert eller urangert. Listen fungerer som utgangspunkt for innkalling til intervju og intern vurdering av søkerne. Det varierer i hvilken grad komitéen forventes å lese arbeidene til søkerne.

Vi stilte et åpent spørsmål om hvordan instituttlederne vurderer kvaliteten på forskningen til de fast ansatte forskerne. Totalt sa 10 av de 20 respondentene våre at de ser på hvor forskerne publiserer i vurdering av innsatsen, mens andre sa at de ser mer på antall og hyppighet av publisering i vurdering av innsatsen, og ikke hvilket tidsskrift eller forlag det publiseres i.

Da vi spurte instituttlederne om de mente publikasjonspoeng i det norske tellekantsystemet er et verdifullt redskap i vurdering av kvaliteten på forskningen til de fast ansatte, svarte majoriteten ja. Tre svarte uforbeholdent ja, mens ni ledere svarte ja med forbehold, og tre presiserte at det ikke fungerer som et kvalitetsmål for den enkelte forsker, men for større grupper eller instituttet som helhet. Fem respondenter svarte nei.

På spørsmål om instituttledelsen benytter publikasjonspoeng i tellekantsystemet for å vurdere forskere i forbindelse med vurdering av lønn, forskningsfri, forskningsmidler eller annet, kommer det frem at det er svært variert praksis. Fem av respondentene svarte at de bruker det generelt til å vurdere innsatsen til forskere på instituttet, to sa de bruker det i vurdering av lønnsendringer, og fem sa de bruker det for å vurdere tildeling av forskningsfri, et gode som mange forskere opplever som viktig for å kunne utvikle egen forskning. Bare fire av våre 20 instituttledere sa klart nei til at man benytter publikasjonspoeng på denne måten.

Oppsummering

Vi fant at toppledere i det norske forskningssystemet ser ut til å forstå at det er grunnleggende problemer knyttet til dagens systemer for vurdering av forskningskvalitet, men blant de 20 instituttlederne som vi snakket med, er det mangel på forståelse for at det nasjonale systemet for kvantitativ vurdering av forskning ikke kan brukes på lokalt og individuelt nivå.

Kvantitativ måling brukes lokalt når mellomledere vurderer innsatsen til forskere ved å se på hvor de publiserer. Dette kan typisk gjelde vurdering av lønn, forskningsfri og forskningsmidler, og den generelle innsatsen til forskere på individnivå. Det er svært variert hvordan instituttledere bruker dette målingsverktøyet, men de som ikke anvender det, er i klart i mindretall. Her fikk vi altså resultater som stemte godt med resultatene i studien til Aagard.

Det er åpenbart at det kvantitative systemet for vurdering av forskningskvalitet i Norge har hatt uforutsette konsekvenser, og vi er ikke de første som påpeker dette. De kvantitative målingsverktøyene skulle brukes kun på institusjonsnivå, men det er en utbredt bruk på lokalt og individuelt nivå. I den grad dette medfører at forskere vurderes på grunnlag av hvor de publiserer, og ikke på innholdet av det de publiserer, er dette et betydelig problem. Det er også et problem som er

nært forbundet med den bredere endringen i det vitenskapelige systemet, hvor vi er inne i en overgang til open access, som skal gjøre forskning gratis og tilgjengelig for lesere, noe Civita har utgitt publikasjoner om tidligere. Denne overgangen krever bevissthet om riktig vurdering av forskningskvalitet på alle ledelsesnivåer ved institusjoner som utfører forskning.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på torkel@civita.no eller civita@civita.no.